

Філянiна Л. А.,
доцент кафедри теорiї
та iсторiї держави i права
Днiпропетровського державного
унiверситету внутрiшнiх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ВИНЯТКОВИХ ОБСТАВИН ВІДСТУПАТИ ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПЕРЕДБАЧЕНИХ КОНВЕНЦІЄЮ

У сучасних умовах безпекової політики, виникає необхідність консолідації зусиль Європейського Союзу, міжнародних та регіональних організацій спрямованих на проведення ефективних заходів щодо протидії міжнародній агресії, тероризму, захисту територіальної цілісності України, її суверенітету й незалежності та визнання всією міжнародною спільнотою факту агресії Російської Федерації (далі – РФ). Актуальним питанням для нашої держави залишається – захист і відновлення прав громадян України, які постраждали під час міжнародного збройного конфлікту чи перебувають на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, окремих районів Донецької і Луганської областей, а також поновлення територіальної цілісності України. Збройна агресія РФ проти України та переростання конфлікту в повномасштабні воєнні дії спонукає нашу державу до зміцнення обороноздатності, розбудови конструктивних відносин з інституціями Європейського Союзу й Організацією Північноатлантичного договору, а також вимушено відступити від деяких зобов'язань передбачених Європейською конвенцією з захисту прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція).

Конвенція передбачає правомірну можливість держав за виняткових обставин відступати від передбачених в ній зобов'язань. До таких обставин відносяться: війна чи інші суспільні небезпеки, що загрожують життю нації. Водночас, заходи, прийняті у відповідь на війну або іншу суспільну небезпеку повинні відповідати наступним вимогам: бути виключно в межах, що вимагає гострота ситуації та відповідати іншим міжнародним зобов'язанням держави. Не можна говорити, що такими діями держава визнає свою неспроможність гарантувати права, закріплені у Конвенції. Найчастіше держава так заявляє про вжиття нею заходів котрі можуть передбачати відступ від зобов'язань. Отже, коли заяв-

ник скаржитися на порушення з боку держави його конвенційних прав у період відступу від зобов'язань, Суд спочатку здійснить перевірку, необхідності (виправданості) таких заходів, і прийшовши до висновку, що дані заходи були невинуватені тоді перейде до визначення, чи був даний відступ від зобов'язань правомірним.

Про винятковість ситуації Суд приймає рішення виходячи з оцінки ситуації яку надає держава. Так, у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» зазначається, що визначення наявності існування загрози «суспільній небезпеці» життю нації є в першу чергу обов'язком кожної Договірної Держави, оскільки держава несе відповідальність за життя своєї нації. Так, у справі «Аксої проти Туреччини» Суд, приймаючи до уваги всі надані докази, встановив, що наслідки терористичної діяльності РПК на південному сході Туреччини, створили в регіоні суспільну небезпеку, що загрожувала життю нації.

Конвенція в свою чергу не дає визначення війни. Водночас, суспільна небезпека, що загрожуює життю нації в розумінні цієї статті, розглядається як виняткова кризова ситуація або надзвичайна ситуація, котра впливає на все населення і становить загрозу для звичайного життя громадян. Так, у справі «Лоулесс проти Ірландії», Суд констатував наявність в обставинах даної справи підстав заявити урядом Ірландії про існуючу небезпеку (зростання рівня терористичних нападів) і внаслідок чого ввести в дію заходи передбачені ч. 1 ст. 15 ЄСПЛ, тобто відступити від обов'язків Конвенції. Водночас, необхідно зазначити, що кризова або надзвичайна ситуації повинні бути винятковим, а саме звичайні засоби регламентовані Конвенцією є недостатніми для забезпечення здоров'я громадян, громадської безпеки і порядку. Отже, надзвичайна або кризова ситуації повинні бути справжніми або невідворотними. Разом з тим, практика ЄСПЛ не визначає тривалість надзвичайної або кризової ситуації, тому вони можуть мати тимчасовий характер (забезпечення безпеки на місці після терористичних актів) справа «Данія, Норвегія, Швеція та Нідерланди проти Греції» або суспільна небезпека може тривати багато років справа «Ірландія проти Сполученого Королівства», «Маршалл проти Сполученого Королівства».

Водночас, ч. 2 ст. 15 Конвенції забороняє будь-які відступи від ст. 2 «Право на життя» за винятком випадків коли позбавлення життя обумовлено правомірними військовими діями, ст. 3 «Заборона катування», п. 1 ст. 4 «Заборона рабства і примусової праці» і ст. 7 «Ніякого покарання без закону».

У разі використання права відступу від своїх зобов'язань держава повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про заходи

які вона вжила та їх причини. А також, інформувати Генерального секретаря Ради Європи про час, коли перестали застосовуватися заходи обмеження і знову було поновлено дію Конвенції в повному обсязі.

У січні 2015 р. Верховна Рада України визнала, що наша держава потерпає від воєнної агресії зі сторони РФ, котру остання реалізовує через підтримку та забезпечення широкомасштабних терористичних атак на частині території Донецької і Луганської областей. Своїми агресивними діями РФ систематично порушує загальновизнані норми міжнародного права щодо підтримання міжнародного миру та безпеки, дотримання прав людини, протидії міжнародному тероризму. Зокрема агресивні дії РФ спрямовані не тільки проти територіальної цілісності і незалежності нашої держави, але й залякують мирне населення та завдають непоправної шкоди життю й здоров'ю людей, які проживають на окупованих територіях. Неодноразово Україна намагалася дипломатичними шляхами (Женевський, Нормандський, Мінський формат домовленостей) припинити експансію РФ. Але добрі наміри залишилися без уваги державою-агресором – Крим до цього часу лишається окупованим, а демократичні вимоги міжнародної спільноти щодо припинення агресії, постачання зброї, техніки та живої сили терористам «ДНР і ЛНР» не почуті. Тому, Парламент України звернувся до ООН, Європарламенту, Парламентської Асамблеї: Ради Європи, НАТО, ОБСЄ, ГУАМ та національних парламентів держав світу із закликом: визнати РФ державою-агресором, котра підтримує тероризм та блокує діяльність Ради Безпеки ООН; обмежити повноваження делегації РФ в Парламентській Асамблеї Ради Європи; запровадити нові секторальні обмежувальні заходи з метою зупинення російської агресії і примусити керівництво РФ припинити незаконну окупацію Криму, звільнити усіх заручників та незаконно утримуваних на території РФ громадян України [1].

Отже, у червні 2015 р. наша держава інформувала Генерального секретаря ООН та Генерального секретаря Ради Європи про стан безпекової ситуації в Донецькій та Луганській областях та про зміну території на яку поширюється відступ України від зобов'язань визначених п. 3 ст. 2, ст.ст. 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ст.ст. 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод відповідно до положень ст. 15 Конвенції.

У контексті безпекових проблем в рамках парламентських слухань з актуальних питань зовнішньої політики України, Верховна Рада України констатує, що вкрай важливим є людський вимір збройної агресії РФ проти України. За даними ООН, з початку агресії 22212 осіб пора-

нено, 9569 осіб вбито; із загальної кількості жертв понад 7 тисяч – цивільні особи. Разом з тим, Парламент України, звертає увагу на одну з ключових проблем – утримання заручників, полонених та незаконно ув'язнених громадян України на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, в окремих районах Донецької і Луганської областей та в самій РФ. А також, згідно з міжнародним правом, визначає РФ – відповідальною за ситуацію на окупованій території та її обов'язок забезпечити дотримання прав людини і створити умови для повноцінної життєдіяльності населення.

Отже, на окремих територіях Донецької і Луганської областей з квітня 2014 р. в наслідок ведення збройної агресії РФ проти України за участю Збройних Сил держави-агресора та незаконних збройних формувань, керованих, контрольованих і фінансованих РФ підрозділи СБУ, МВС та збройні сили України проводять антитерористичну операцію, що відповідно до ст. 51 Статуту ООН є складовим елементом реалізації права на індивідуальну самооборону України від агресії. Відповідно до норм міжнародного права РФ, як держава, котра в наслідок збройної агресії фактично окупувала Автономну Республіку Крим та місто Севастополь і контролює частину території Донецької і Луганської областей, несе повну відповідальність за дотримання прав людини і виконання відповідних міжнародних договорів на анексованій та тимчасово окупованій території України. Водночас, відступ від зобов'язань передбачених Конвенцією діє тільки на період до повного припинення збройної агресії РФ і відновлення конституційного ладу та порядку на окупованій території України, а скарги про порушення прав людини можуть подавати навіть у випадках коли такі інциденти покриваються відступом України, тому що тільки Суд може дати оцінку доцільності такого відступу і необхідності вжиття тих чи інших заходів в наявних умовах на окупованій території України.

Бібліографічні посилання:

1. Постанова ВРУ від 27.01.2015 р. № 129-VIII Про Звернення Верховної Ради України до ООН, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 10, ст.68

2. Постанова Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань на тему «Актуальні питання зовнішньої політики України»» від 24.05.2017 р. № 2069-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>